

WSTĘP

Między 26 września a 15 grudnia 2014 roku w Specjalnym Regionie Administracyjnym Hongkong (dalej: HKSAR) doszło do demonstracji pokojowych, organizowanych głównie przez młode osoby, oraz okupacji miejsc publicznych w kilku dzielnicach regionu. Protesty te i próby ich stłumienia przez policję zyskały miano rewolucji parasolkowej¹. Wybuch niezadowolenia społecznego był związany z ograniczeniem – w opinii protestujących – procesu demokratyzacji prawa wyborczego w Hongkongu przez władze centralne Chińskiej Republiki Ludowej (ChRL). Jak to jednak często bywa, przyczyny rozpoczęcia demonstracji wydają się być bardziej złożone. Analiza wydarzeń mających miejsce w HKSAR w drugiej połowie 2014 roku jest istotna, gdyż stanowi ważny element szerszej diagnozy istniejącej sytuacji społeczno-politycznej w regionie oraz relacji między Hongkongiem a ChRL po 1997 roku. Umożliwia również postawienie hipotez dotyczących rozwoju wydarzeń w HKSAR² i próbę wyciągnięcia ogólniejszych wniosków związanych

---

¹ Protesty w Hongkongu w drugiej połowie 2014 roku nie miały wielu znamion rewolucji w ujęciu politologicznym czy socjologicznym, niemniej jednak w ich pierwszej fazie nazywano je „rewolucją parasolkową” (ang. *umbrella revolution*). Autor używa tego określenia, mając całkowitą świadomość jego nieprecyzyjności. Stało się ono bowiem ważnym elementem narracji części środowisk politycznych będących jednym z głównych „bohaterów” niniejszej pracy. Więcej rozważań na temat znamion rewolucji w Hongkongu można znaleźć w rozdziale 1.

² Uwzględniając uwagi dotyczące trudności w dokonywaniu projekcji w naukach społecznych (wnioski na podstawie ekstrapolacji trendów) i dzieląc obawy autorów tychże spostrzeżeń, w publikacji chodzi o zmanifestowanie elementów predykcji

z przebiegiem procesów demokratyzacji w Azji Wschodniej. Pozwala także na przyjrzenie się procesom radykalizacji, mobilizacji społecznej, podejmowania działań kolektywnych i konsekwencjom tych procesów dla systemu partyjnego. Demonstracje w Hongkongu w 2014 roku mogą być również inspirującą egzemplifikacją roli deprivacji relatywnej, tożsamości społecznej czy mobilizacji zasobów w trakcie protestów społecznych.

W niniejszej publikacji podjęto analizę bezpośrednich oraz kontekstowych przyczyn rewolucji parasolkowej z perspektywy wybranych aspektów teorii działań kolektywnych, deprivacji relatywnej, tożsamości społecznej, mobilizacji zasobów, modernizacji i – w odniesieniu do skutków „rewolucji” – rozłamu socjopolitycznego. Celem jest weryfikacja hipotezy, że istotnym skutkiem tzw. rewolucji parasolkowej jest pogłębienie rozłamu socjopolitycznego w Hongkongu, a sam wybuch protestów może być przykładem scenariusza wybuchu niezadowolenia społecznego w wyniku odczucia deprivacji relatywnej, wspartej sprzyjającymi okolicznościami związanymi z mobilizacją zasobów i tożsamości społecznej. Zweryfikowane zostanie również założenie, że obecnie w Hongkongu jest powszechne poczucie deprivacji w odniesieniu do dwóch głównych sfer: wartości politycznych (oczekiwania demokratyzacji prawa wyborczego – nie bez powodu w tym zakresie znaczną siłą eksplanacyjną będą miały założenia teorii modernizacyjnych) oraz wartości dobrostanu³ (poczucie „rozpływania się” wyjątkowego statusu ekonomicznego i tożsamości kulturowej Hongkończyków). W przypadku tych pierwszych pojawia się forma deprivacji progresywnej (czyli jedna z trzech form deprivacji relatywnej), tzn. sytuacja, gdy w wyniku decyzji Stałego Komitetu Ogólnochińskiego Zgromadzenia

---

(rozumianej jako przewidywanie oparte na jawnych podstawach teoretycznych, identyfikujących mechanizmy przyczynowe lub zachodzące procesy) oraz przypuszczenia (czyli hipotez powstałych na podstawie wiedzy eksperckiej i doświadczenia).

³ W pracy przyjęto rozumienie wartości politycznych i dobrostanu za Tedem R. Gurrem. Jego ustalenia metodologiczne czytelnik odnajdzie w dalszych częściach pracy.

Przedstawiciele Ludowych (OZPL) ograniczającej proces demokratyzacji, która była bezpośrednią przyczyną protestów, stopień zaspokojenia potrzeb politycznych zawiedzionego społeczeństwa hongkońskiego zaczął zauważalnie rozmijać się ze stopniowo rosnącymi aspiracjami tzw. środowiska prodemokratycznego. W kontekście wartości dobrostanu bliższa wydaje się formuła deprywacji kryzysowej, polegająca na tym, że przy niezmiennych oczekiwaniach odczuwalnie zmniejszyły się możliwości zaspokajania potrzeb społeczno-ekonomicznych części społeczeństwa oraz wzrosło poczucie zagrożenia własnej tożsamości kulturowej. Autor, mając na uwadze czynione od lat siedemdziesiątych XX wieku zastrzeżenia wobec teorii deprywacji relatywnej, przyjął, że bez uwzględnienia innych teorii społecznych, np. teorii mobilizacji zasobów zmodyfikowanej przez Berta Klandermansa, trudno będzie wytłumaczyć transformację niezadowolenia społecznego w Hongkongu w proces sprzeciwu społecznego. Z tego powodu założył, że do wybuchu protestów doprowadziły też sprzyjające warunki w postaci istniejącej już wcześniej „struktury mobilizacji” (sieci prodemokratycznych organizacji społecznych), nakreślonego apelu politycznego oraz poczucia wspólnoty między młodymi mieszkańcami Hongkongu opartej na współdzielonych emocjach.

Główne pytania badawcze w pracy dotyczą więc tego, czy deprywacja relatywna zauważalna wśród części społeczeństwa hongkońskiego może być uznana za istotną przesłankę wybuchu protestów w 2014 roku, jak wyglądały struktury mobilizacji i poczucie wspólnoty wśród tzw. środowisk prodemokratycznych oraz czy i jak rewolucja parasolkowa wpłynęła na rozłam socjopolityczny w Hongkongu. Wcześniej jednak należy udzielić odpowiedzi na wiele pytań szczegółowych, z których najważniejsze to: co spowodowało rozwój deprywacji relatywnej wśród części społeczeństwa hongkońskiego i jaki ma ona charakter? Jakie zjawiska społeczne wpłynęły na motywację, głównie młodych mieszkańców HKSAR, do wzięcia udziału w działaniach kolektywnych (jak wyglądała transformacja niezadowolenia w proces sprzeciwu w postaci rewolucji parasolkowej? Jaka była rola poczucia wspólnoty wśród mło-

dych mieszkańców regionu, a jaka organizacji prodemokratycznych?)? Do jakich zmian w systemie partyjnym doprowadziły protesty?

Ważną perspektywą łączącą różne spojrzenia wykorzystane w publikacji będzie teoria deprivacji relatywnej, która w ciągu ostatnich dekad przeżywała – na przemian – wzloty i upadki. Mimo że część środowiska badaczy rewolucji społecznych podnosi niską moc wyjaśniającą tej teorii⁴, a niektórzy wręcz postulują jej odrzucenie⁵, autor postanowił zmierzyć się z próbą implementacji jej klasycznego zastosowania. Implementacja będzie jednak przebiegać zgodnie z uwagami metodologicznymi dotyczącymi stosowania teorii deprivacji relatywnej autorstwa Marnie L. Sayles, która opracowała model oddalający argumenty jej przeciwników, oraz zastrzeżeniami zespołu Thomasa F. Pettigrew podkreślającego właściwe łączenie skutków deprivacji z konkretnymi jej formami. Ponadto w pracy znajdzie się odwołanie do innych znanych dyrektyw, które posłużyły do analizy przyczyn rewolucji parasolkowej z perspektywy tych form deprivacji relatywnej, które prowadzą do działań kolektywnych. Z tego też powodu w rozdziale 2 zostaną wykorzystane również inne teorie nauk społecznych, które

---

⁴ Podkreśla się trudność w udowodnieniu bezpośredniej zależności między określonym poziomem niezadowolenia społecznego a wybuchem protestów społecznych, jak również fakt, że osobami aktywnymi społecznie są z reguły ludzie lepiej zintegrowani ze społeczeństwem aniżeli osoby wykluczone. Zaznacza się również, że teoria deprivacji relatywnej bazuje na argumentacji dotyczącej sytuacji społeczno-ekonomicznej całego społeczeństwa, a nie odnoszącej się do konkretnych grup, i nie jest w stanie wystarczająco rzetelnie udowodnić relacji przyczynowo-skutkowej między deprivacją a wybuchem działań kolektywnych (a nie indywidualnych). *Vide*: Marnie L. Sayles, *Relative Deprivation and Collective Protest: An Impoverished Theory?*, „Sociological Inquiry” 1984, t. 54, nr 4.

⁵ *Cf.* Stephen G. Brush, *Dynamics of Theory Change in the Social Sciences: Relative Deprivation and Collective Violence*, „The Journal of Conflict Resolution” 1996, t. 40, nr 4. Heather J. Smith i Thomas F. Pettigrew w kontekście tekstu Brusha podkreślają jednak, że odpowiednio konceptualizowana deprivacja relatywna, zastosowana w odniesieniu do szerszych modeli teoretycznych i na właściwym poziomie analizy, może stanowić nieocenioną pomoc w badaniu reakcji ludzi na zmianę warunków w ich otoczeniu; Heather J. Smith, Thomas F. Pettigrew, *Advances in Relative Deprivation Theory and Research*, „Social Justice Research” 2015, t. 28, nr 1.

umożliwiły stopniowy odwrót od erozji teorii deprivacji relatywnej, m.in. model czynników determinujących podjęcie działań kolektywnych Klandermansa czy Martijna van Zomerena. Celem będzie uprawomocnienie podstaw metodologicznych teorii protestów społecznych poprzez jej aktualizację o nowsze ustalenia badawcze, które dowodzą, że teoria deprivacji relatywnej może być ponownie użyteczna, jeżeli rozszerzymy ją o wyniki badań z zakresu innych teorii, m.in. tożsamości społecznej czy mobilizacji zasobów.

Ważnym celem pracy – będącym w zasadzie ogólnym wyzwaniem teoretycznym – będzie zatem próba odnowienia i adaptacji teorii deprivacji relatywnej, zgodnie z założeniem, że choć sfrustrowanych może być wiele osób, to tylko nieliczne z nich podejmują działania kolektywne. Autor odwoła się przy tym do klasycznego modelu Teda R. Gurra odnoszącego się do wybuchów konfliktów politycznych, zawartego w pracach badacza poświęconych deprivacji relatywnej jako przesłance występowania rebelii społecznych⁶. W publikacji zostanie również wspomniany zmodyfikowany w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych model konfliktów etniczno-politycznych tego amerykańskiego politologa. Uwzględniając odmienność rewolucji parasolkowej od modeli teoretycznych deprivacji relatywnej przywołanych autorów, celem będzie próba adaptacji dyrektyw naukowców do sytuacji konfliktów pokojowych odnoszących się w znacznej mierze do wartości niematerialnych. Niemniej, jak już podkreślono, bardzo ważne będą badania Klandermansa, które dowodzą, że choć poczucie krzywdy jest ważne, to jednak nie wystarcza do podjęcia przez jednostki działań kolektywnych.

W części trzeciej publikacji, dotyczącej pogłębiania się rozłamu socjopolitycznego w Hongkongu, znajduje się odniesienie do klasycznego postrzegania tego podziału oraz typologii partii politycznych. Ze względu na dostrzegalną radykalizację młodzieży w Hongkongu wykorzystano również koncepcję postaw społeczno-politycznych.

---

⁶ Zamienne użycie w tym miejscu pojęć „konflikt polityczny”, „rewolucja” i „rebelia” wynika z faktu szerokiego posługiwania się przez Gurra terminem „rebelia”.

W pracy zastosowano cezury chronologiczne. Z punktu widzenia głównego celu badawczego kluczowy jest rok 1997, choć wskazanie niektórych aspektów narastającej deprivacji wymagało cofnięcia się również do okresu sprzed przekazania ChRL zwierzchności nad Hongkongiem. Analiza została doprowadzona do 4 września 2016 roku, czyli do dnia wyborów do legislatury HKSAR szóstej kadencji. Przyjęcie cezury początkowej nie wymaga szerszego uzasadnienia, data końcowa wynika natomiast z faktu zakończenia wstępnej instytucjonalizacji środowisk natywistycznych i lokalistycznych w Hongkongu (zamknięcie etapu tworzenia partii o tym charakterze oraz wybór pierwszych polityków z tych formacji do legislatury).

Jako że badanie frustracji prowadzącej do deprivacji i w jej konsekwencji do buntów społecznych jedynie na podstawie obiektywnych danych socjoekonomicznych może być bardzo mylące (badania potwierdzają, że frustracja i rewolty wcale nie występują tam, gdzie – obiektywnie rzecz ujmując – jest najgorsza sytuacja), w pracy został przyjęty głównie dedukcyjny kierunek rozumowania (zarówno wnioskowanie, jak i sprawdzanie)⁷. Punktem wyjścia są bowiem różne propozycje teoretyczne, głównie deprivacji relatywnej, oraz fakt wybuchu rewolucji parasolkowej i dostrzeżenia, w drodze wcześniej przeprowadzonych obserwacji terenowych, występowania u części

---

⁷ Fakt większej liczby postawionych pytań badawczych skutkował koniecznością znalezienia odpowiedzi na niektóre z nich w drodze rozumowania redukcyjnego. W tym miejscu należy podkreślić, że w wielu sytuacjach dyskusja o rodzaju rozumowania stosowanego przy konkretnym badaniu w obrębie nauk o polityce jest drugorzędna z co najmniej trzech powodów: po pierwsze, samo szczegółowe klasyfikowanie rodzajów rozumowania nie jest dokonywane wśród filozofów i metodologów badań naukowych w sposób identyczny; po drugie, jak zauważył Walter Wallace (*The Logic of Science in Sociology*, Aldine Transaction, New Brunswick–London 1971), w badaniach teorii i obserwacji są ze sobą powiązane w niekończące się przejścia od indukcji do dedukcji; po trzecie, w tych aspektach badań, w których nie dochodzi do tworzenia nowej wiedzy teoretycznej, także w wielu sytuacjach badawczych występujących w naukach społecznych (częste w politologii są bowiem badania o charakterze idiograficznym), rozróżnienie typu rozumowania nie jest potrzebne, gdyż może jedynie wprowadzić więcej konfuzji niż wyjaśnienia, nie wpływa też na fakt rzetelności bądź jej braku w procesie badawczym.

społeczeństwa hongkońskiego deprivacji relatywnej. Zdiagnozowanie występowania poczucia deprivacji relatywnej prowadzi do postawienia pytania o przyczyny – również socjoekonomiczne – tego stanu, a sam wybuch protestów społecznych nakazuje skupić się na ich podłożu. Przywołane teorie umożliwiają wytłumaczenie zaistnienia wymienionych zjawisk.

Dane niezbędne do analiz zostały zebrane m.in. w trakcie badań przeprowadzonych w Hongkongu w kwietniu 2014 roku (przed wybuchem niezadowolenia społecznego), w listopadzie 2015 roku (niemal rok po zakończeniu protestów) oraz we wrześniu 2016 roku (wybory do Rady Ustawodawczej). Potrzeba weryfikacji niektórych danych uzyskanych w kwietniu 2014 roku i listopadzie 2015 roku oraz wypełnienia braków w zebranych materiale doprowadziła do konieczności przeprowadzenia dodatkowych badań ilościowych w miesiącach marzec–wrzesień 2016 roku.

Badania miały charakter głównie jakościowy: wywiady swobodne i eksperckie z pracownikami naukowymi, dziennikarzami i lokalnymi politykami, zogniskowane wywiady grupowe (grupy fokusowe realizowane ze studentami) i wywiady pogłębione⁸. Poszerzono je o badania ilościowe – kwestionariusze wypełnione przez 66 studentów⁹ reprezentujących 12 szkół wyższych¹⁰. Ze względu na niewielką

---

⁸ Kwestionariusze wywiadów (w tym zogniskowanych wywiadów grupowych) umieszczono w załącznikach do niniejszej publikacji.

⁹ Studenci zostali wybrani jako obiekt badań ze względu na ich istotną rolę w wybuchu i przebiegu protestów w 2014 roku. Więcej na ten temat w podrozdziale 1.2. Kwestionariusz ankiety znajduje się w Załączniku 1.

¹⁰ W Hongkongu funkcjonuje 8 uniwersytetów współfinansowanych ze środków publicznych za pośrednictwem University Grants Committee (UGC), 11 innych instytucji mających status szkół wyższych oraz akademii kształcąca w zakresie chińskiej opery, teatru, tańca, muzyki i filmu. W badaniu przeprowadzonym przez autora brali udział także studenci szkół wyższych niemających statusu ww. uniwersytetów. Największą grupę respondentów (23 osoby) stanowili studenci Hong Kong Baptist University, co wynikało głównie z faktu, że ankiety były przeprowadzane osobiście przez doktorantkę z tejże uczelni. Kwestionariusze wypełniło również dwóch studentów z Hongkongu uczących się na uczelniach zagranicznych, jednak tych danych nie uwzględniono.

liczbę respondentów oraz brak kontroli nad reprezentatywnością grupy wyniki badań ilościowych były traktowane jedynie fakultatywnie, niemniej jednak okazały się bardzo cenne – ich analiza pokrywała się bowiem z wnioskami uzyskanymi po opracowaniu materiału zebranego metodami jakościowymi. Co więcej, wyniki były zbliżone do tych otrzymanych w efekcie badań na dużo większej i reprezentatywnej grupie studentów, które są prowadzone od 1991 roku przez Uniwersytet Hongkoński w ramach projektu *Public Opinion Programme*¹¹.

Oprócz tradycyjnej krytyki źródeł ważnym sposobem pozyskania danych była też analiza źródeł zastanych, m.in. wyników badań wartości i postaw społeczno-politycznych (World Values Survey, AsiaBarometer, East Asia Value Survey), raportów z badań opinii publicznej znajdujących się w wolnym dostępie (m.in. *Hong Kong Transition Project, Public Opinion Programme*) oraz danych Asian Barometer (East Asia Barometer)¹² uzyskanych dzięki uprzejmości pracowników Center for East Asia Democratic Studies (National Taiwan University). Nie można również nie wspomnieć o danych otrzymanych od pracowników naukowych uczelni hongkońskich.

Zarówno raporty z badań, jak i analizowane akty prawne są dostępne w języku angielskim, który jest językiem urzędowym HKSAR (stanowiło to zresztą jedną z ważnych przesłanek na rzecz podjęcia badań). Znajomość

W roku akademickim 2014/2015 w Hongkongu na programach studiów współfinansowanych przez UGC uczyło się 96911 studentów, z czego zdecydowana większość (80914) to licencjaci (ang. *undergraduate*). Wśród studentów było 44672 mężczyzn i 52239 kobiet. Spośród wszystkich studentów 15151 osób nie było Hongkończykami (największą grupę stanowili studenci z Chin kontynentalnych – 11610). Największa liczba osób studiowała kierunki inżynieryjne i technologiczne (18898 osób), biznes i zarządzanie (18145), nauki ścisłe (15592), nauki społeczne (13139). Dalsze miejsca zajmowały dziedziny sztuki i humanistyki (12564), medycyna, stomatologia i zdrowie publiczne (10352). Najmniejsza liczba osób (8220) studiowała kierunki pedagogiczne. University Grants Committee, *Commonly Used Statistical Tables*, <http://cdcf.ugc.edu.hk/cdcf/statSiteIndex.do> [dostęp: 20.02.2016].

¹¹ The University of Hong Kong, *Public Opinion Programme*, <https://www.hkupop.hku.hk/english/> [dostęp: 9.08.2017].

¹² Dane były przetwarzane z zastosowaniem oprogramowania IBM SPSS.

języka angielskiego w tym społeczeństwie jest powszechna – nie wynika to tylko z faktu, że jest to współczesna *lingua franca*, ale raczej jest związane z jego używaniem w administracji hongkońskiej w okresie, gdy region był zarządzany przez Brytyjczyków. Sporadycznie wykorzystywano materiały w języku chińskim (mandaryńskim¹³). W trakcie prac badawczych przeprowadzono również kwerendy w archiwach największego anglojęzycznego dziennika w Hongkongu – „South China Morning Post”¹⁴ – oraz niezależnego portalu Hong Kong Free Press. Bez usystematyzowanej kwerendy były również analizowane artykuły prasowe z innych czasopism.

Stan literatury dotyczącej zmian w obrębie systemu politycznego HKSAR, a nawet samej struktury politycznej regionu w ramach ChRL, nie jest zadowalający. Z oczywistych powodów autorami większości istniejących publikacji na te tematy są naukowcy z Hongkongu, m.in. Joseph Cheng, Ming Sing, Sonny Lo, Ma Ngok, Lam Wai-man. W języku polskim została wydana praca Jana Rowińskiego i Wojciecha Jakóbca pt. *System konstytucyjny i przedstawicielski specjalnego autonomicznego regionu ChRL Hongkongu* (Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2012), która jednak ukazuje tylko prawo konstytucyjne Hongkongu (bez wnikania w jego dynamikę po 1997 roku). Niestety nawet badacze hongkońscy nie podjęli się dotychczas zbadania protestów z 2014 roku z perspektywy teorii rewolucji społecznych, a sama rewolucja parasolkowa nie doczekała się jednego obszernego opracowania naukowego¹⁵.

W niniejszej publikacji świadomie nie zastosowano tradycyjnej struktury monografii, w której rozdział teoretyczny powinien stanowić

---

¹³ W Hongkongu językiem używanym powszechnie jest kantoński, ale w Europie to język mandaryński jest lepiej znany, dlatego też w pracy zdecydowano się na korzystanie z tego języka/dialektu.

¹⁴ Od 2016 roku zarządzanego przez Alibaba Group, co jest istotne w kontekście dyskusji o coraz łagodniejszym wobec ChRL tonie artykułów od momentu przejścia gazety przez potentata z Chin kontynentalnych.

¹⁵ W drugiej połowie 2016 roku została opublikowana książka dziennikarza Jasona Y. Nga, w znacznej mierze ma ona jednak charakter reportażu. Jest zapowiadane wydanie pracy duetu Simon Shen i Wilson Chan, w której mają zostać przeanalizowane protesty w Hongkongu z 2014 roku.

część pierwszą. Wynika to z niechęci do powtarzania kwestii teoretycznych w tych częściach pracy, w których następuje aplikacja teorii. Kierując się tym celem, w poszczególnych rozdziałach łączono zagadnienia teoretyczne z analizą przebiegu protestów. Nie wpłynęło to na zmniejszenie liczby zagadnień teoretycznych.

Publikacja rozpoczyna się od przedstawienia szerszego kontekstu historycznego i politycznego wydarzeń, które miały miejsce w Hongkongu w ostatnich latach. Przekazanie zwierzchności nad regionem ChRL było procesem wielopłaszczyznowym, wywołało także wiele zmian w obrębie systemu politycznego i społecznego. Bardzo ważnym elementem agendy politycznej ostatnich lat była kwestia demokratyzacji regionu. Zgodnie z kluczową rolą struktury społecznej w generowaniu warunków do rozwoju deprivacji relatywnej oraz percepcji kolektywnej i poczucia delegitymizacji systemu dla transformacji frustracji w działania o charakterze kolektywnym w dalszej części rozdziału skoncentrowano się na badaniu sytuacji społecznej w Hongkongu po przejęciu zwierzchności nad regionem przez ChRL, a następnie przedstawiono przebieg samych protestów w 2014 roku. W rozdziale drugim została podjęta analiza protestów z perspektywy teorii deprivacji relatywnej, modelu Gurra oraz innych teorii nauk społecznych. W ostatniej części pracy przeanalizowano rozłam socjopolityczny w Hongkongu na płaszczyźnie organizacyjnej i ideowej, wskazując m.in. na rozwój środowisk tzw. radykalnych demokratów i organizacji lokalistycznych. Przedstawiono także proces zmian postaw politycznych w regionie.

Przedmiot formalny i materialny badań, zakres celów badawczych i zastosowane metody umiejscawiają pracę w obszarze zainteresowania nauk o polityce definiowanych *sensu stricto*. Odniesienia w niniejszej pracy do teorii deprivacji relatywnej bazują w większym stopniu na tzw. politologicznej tradycji analizy deprivacji relatywnej¹⁶. Niemniej

---

¹⁶ Jak zauważa Pettigrew (*et al.*), badania z zakresu nauk o polityce, w których wykorzystywano teorię deprivacji relatywnej, koncentrowały się głównie na porównaniach obecnej sytuacji grup społecznych z sytuacją z przeszłości czy oczekiwaniami na przyszłość. Druga wyróżniona tradycja – tradycja psychologii społecznej – związana jest

jednak politologia jako nauka społeczna funkcjonuje w szerszym obszarze, nierzadko wspierając się podejściami badawczymi innych dyscyplin w ramach własnej dziedziny, co zresztą stanowi przedmiot ożywionych debat nad jej statusem teoretycznym¹⁷. Również w tej publikacji zdarzają się odwołania do teorii, które mogą być przypisane innym dyscyplinom, np. psychologii społecznej czy socjologii.

Na koniec czytelnikowi należą się pewne wyjaśnienia. Niniejsza praca w założeniu miała być artykułem naukowym dotyczącym znaczenia deprivacji relatywnej w procesie wybuchu rewolucji parasolkowej. Wraz z analizą gromadzonego materiału autor odszedł jednak od pierwotnego zamysłu publikacji serii artykułów naukowych na rzecz spójnej monografii naukowej. Praca powstawała więc dłużej, niż planowano, niemniej rok 2018 jako moment publikacji jest o tyle symboliczny, że właśnie upłynęło dwadzieścia lat od przejęcia zwierzchności nad regionem Hongkongu przez ChRL. Wydaje się, że jest to dobra okazja do podsumowania procesów politycznych, które zaszły w Hongkongu od 1997 roku.

Autor chciałby podziękować pracownikom Instytutu Administracji i Studiów Międzynarodowych Wydziału Nauk Społecznych Hongkońskiego Uniwersytetu Baptystycznego (Department of Government and International Studies, Hong Kong Baptist University) za pomoc okazaną przy organizacji badań, w tym w szczególności w nawiązywaniu kontaktu z niektórymi politykami, dziennikarzami i studentami, oraz użyczenie pomieszczeń na potrzeby przeprowadzenia grup fokusowych. Wyrazy wdzięczności kieruje również do doktorantki Instytutu Winni Chan za nadzorowanie procesu dystrybucji i zbierania kwestionariuszy

---

z badaniami porównań jednostkowych lub grupowych z innymi osobami bądź grupami z aktualnej struktury społecznej. *Vide*: Heather J. Smith, Thomas F. Pettigrew, Gina M. Pippin, Silvana Bialosiewicz, *Relative Deprivation: A Theoretical and Meta-Analytic Review*, „Personality and Social Psychology Review” 2012, t. 16, nr 3.

¹⁷ Więcej w: Wojciech Jakubowski, Piotr Załęski, Łukasz Zamęcki, *Nauki o polityce. Zarys koncepcji dyscypliny*, Wydawnictwo Akademii Humanistycznej im. A. Gieysztoro-Oficyna Wydawnicza Aspra-JR, Pułtusk–Warszawa 2013.

ankiet w badaniach ilościowych oraz do studentki Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego Agnieszki Gajdy za wsparcie w przeprowadzeniu analiz ilościowych zebranego materiału badawczego. Autor dziękuje serdecznie Ryszardowi Szarfenbergowi (Instytut Polityki Społecznej WNPiSM UW), Krzysztofowi Śliwińskiemu (Hong Kong Baptist University), Agacie Rakowskiej (City University of Hong Kong) oraz Pawłowi Borkowskiemu (Instytut Europeistyki WNPiSM UW) za przedłożone skrupulatne uwagi do maszynopisu pracy. Z pewnością przyczyniły się one do podniesienia jej jakości. Implementacja niektórych uwag wymagałaby jednak całkowitej przebudowy struktury badań, która zapewne doprowadziłaby do ciekawszych rezultatów, jednak autor postanowił wziąć pełną odpowiedzialność za przyjętą przez siebie strukturę pracy.